

Richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming – een inleiding

Het zal u niet zijn ontgaan: de afgelopen maanden heeft de ene na de andere richtlijn jeugdhulp en jeugdbescherming het licht gezien. Met deze richtlijnen kunnen kinderen en ouders te maken krijgen, bijvoorbeeld wanneer er bij het kind sprake is van problematische gehechtheid, stemmingsproblemen of ernstige gedragsproblemen. Of wanneer er ingrijpende veranderingen plaatsvinden in een gezin - denk aan crisisplaatsing, pleegzorg of residentiële jeugdhulp en echtscheiding, of wanneer er een onveilige situatie is, zoals kindermishandeling.

Tot nog toe zijn er veertien richtlijnen ontwikkeld. Deze moeten jeugdprofessionals houvast geven bij de uitoefening van hun beroep. Want houvast, daar ontbrak het de meeste professionals aan. Van de twintigduizend hbo'ers die werkzaam waren in de voormalige 'jeugdzorg' (nu 'jeugdhulp en jeugdbescherming') was slechts twee procent geregistreerd of aangesloten bij een beroepsvereniging. De overgrote meerderheid was dus niet gebonden aan een beroepscode en had geen professionele standaard om op terug te vallen. Hetzelfde gold voor de helft van de ruim vijftienhonderd pedagogen en psychologen die in de jeugdzorg werkten. Een ernstige lacune, want juist professionals in de jeugdhulp en jeugdbescherming moeten vérstrekende beslissingen voor het leven van anderen nemen. Zij zijn tenslotte degenen die adviseren over ondertoezichtstellingen en uithuisplaatsingen. Maar richtlijnen om in zulke moeilijke situaties een goede afweging te kunnen maken, die waren er niet.

Savanna

Daarvan werd het veld zich pijnlijk bewust door de zaak Savanna. In 2004 werd het lichaampje van deze peuter gevonden in de kofferbak van een auto. Verwaarloosd, mishandeld en uiteindelijk gestikt in een washandje, door toedoen van haar moeder en stiefvader. Het schokte Nederland, ook omdat het gezin al jaren bij jeugdzorg bekend was. Het Openbaar Ministerie besloot zelfs de gezinsvoogd te vervolgen. Tot een veroordeling kwam het niet: de gezinsvoogd werd vrijgesproken, maar kreeg wel van de rechter te horen dat ze beter had moeten weten. Eigenlijk een tuchtrechtelijke uitspraak, die onbedoeld duidelijk maakte waar het in jeugdzorgland aan schortte. Het overgrote deel van de voormalige jeugdzorgmedewerkers was namelijk niet geregistreerd of aangesloten bij een beroepsvereniging. Zij kónden dus helemaal niet voor een tuchtrechter worden gedaagd.

Het leidde tot een aantal initiatieven om de jeugdzorg te professionaliseren. Zo stelde de minister van VWS een beroepsregistratie verplicht voor professionals werkzaam in de jeugdhulp en jeugdbescherming. Naast het bestaande BIG-register werd daartoe het SKJ-register opgericht. Jeugdzorgwerkers en gedragswetenschappers, werkzaam in het jeugddomein zijn daardoor nu gebonden aan een beroepscode, moeten zich elke vijf jaar opnieuw kwalificeren en kunnen bij klachten over hun professioneel handelen bij de tuchtrechter op het matje worden geroepen.

Beroepsverenigingen

Daarnaast gaf de minister groen licht voor een traject van vijf jaar waarin veertien richtlijnen voor de jeugdhulp en jeugdbescherming zouden worden ontwikkeld. Het initiatief hiertoe was genomen door kinder- en jeugdpsycholoog Flip Dronkers en orthopedagoog Tom van Yperen. Als je een beroep optuigt met een verplichte registratie, een beroepscode en tuchtrecht, dan moet je degenen die dat beroep uitoefenen immers wel een leidraad voor hun handelen aanreiken, vonden zij. Anders kun je hulpverleners die niet in het BIG-register staan ook niet verantwoordelijk houden voor hun daden.

De minister verbond wel een voorwaarde aan de nieuwe richtlijnen: de beroepsverenigingen NIP, NVO en BPSW (eerder NVMW) moesten er de eigenaar van worden. Een belangrijke zet, omdat de jeugdzorg al met een hoop wetten en regels te maken had gehad die van bovenaf waren opgelegd. De richtlijnen die nu zouden worden ontwikkeld moesten de standaarden worden van goed hulpverlenerschap volgens de beroepsbeoefenaren zélf. Er werd daarom een stuurgroep geformeerd waarin afgevaardigden van de drie beroepsverenigingen zitting hadden. De stuurgroep vormde het hoogste orgaan binnen de richtlijnontwikkeling: of een richtlijn uiteindelijk werd goedgekeurd, lag in hun handen.

Focusgroepen

Maar de ontwikkeling van richtlijnen is makkelijker gezegd dan gedaan. Hoe kom je tot richtlijnen waarmee professionals in de jeugdhulp en jeugdbescherming daadwerkelijk hun voordeel kunnen doen?

Door eerst maar eens goed na te denken over de onderwerpen waarvoor een richtlijn ontwikkeld zou moeten worden. Hiertoe werden diverse focusgroepen (denktanks) samengesteld. De wetenschappers, hulpverleners en cliënten die aan deze focusgroepen deelnamen werden geworven via beroepsverenigingen, cliëntenorganisaties en oproepjes in nieuwsbrieven. Ook de wetenschappelijke literatuur leverde namen van mensen op die mogelijk mee wilden denken. Dit alles leidde tot zeer divers samengestelde focusgroepen.

Argumentenfabriek

Het lijstje met mogelijke onderwerpen dat uit de focusgroepen voortkwam werd vervolgens aan een nadere analyse onderworpen. Zo werd de hulp van de Argumentenfabriek ingeroepen om te komen tot een nadere afbakening van de onderwerpen, en tot de formulering van de uitgangsvragen die in de richtlijnen centraal moesten komen te staan. Daarnaast onderzochten de focusgroepen welke richtlijnen er al waren in andere sectoren (denk bijvoorbeeld aan de richtlijn ADHD voor de Jeugd-GGZ). Auteurs die aan zulke richtlijnen hadden meegewerkt werd gevraagd om ook mee te werken aan de richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Zo kon worden voorkomen dat de richtlijnen elkaar zouden overlappen of zelfs tegenstrijdig zouden zijn.

Medewerkers van het Trimbos-instituut, het Nederlands Jeugdinstituut en TNO zijn daarna, samen met verschillende universitaire vakgroepen en specialistische kenniscentra, de richtlijnen gaan ontwikkelen. Dat deden ze op uitnodiging van de beroepsverenigingen NIP, NVO en BPSW.

Evidence-based

Allereerst zetten ze de wetenschappelijke literatuur op een rij. Primair keken ze naar onderzoek dat in Nederland is gedaan. Internationaal onderzoek kwam op het tweede plan. De zorg is in elk land nu eenmaal anders georganiseerd en daarom waren conclusies uit buitenlandse literatuur helaas minder bruikbaar.

De resultaten werden vervolgens, in nauw overleg met cliënten en professionals, vertaald in praktisch bruikbare richtlijnen. Daarmee gaven de ontwikkelaars het begrip 'evidence-based' gestalte in de praktijk. Oorspronkelijk betekent 'evidence-based' namelijk: niet alleen berustend op de resultaten van wetenschappelijk onderzoek, maar ook op de klinische ervaring van professionals en op de ervaringskennis van cliënten. Je hebt immers niets aan richtlijnen die vanuit een ivoren toren zijn ontwikkeld. Als richtlijnen niet worden gedragen door de praktijk verdwijnen ze in een la en kijkt niemand er ooit meer naar om. Je zult dus de praktijk- en ervaringskennis van professionals en cliënten in de richtlijn een plek moeten geven.

Zo kwamen de ontwikkelaars tot een eerste versie van de richtlijn. Dit concept legden ze voor aan de stuurgroep. Ook werd elke richtlijn op proef in drie verschillende instellingen voor jeugdhulp en jeugdbescherming uitgetoet. De feedback van de professionals die met de richtlijn probeerden te werken, hielp de ontwikkelaars om de richtlijn te verbeteren. Daarnaast maakten de ervaringen van de hulpverleners inzichtelijk waar bij de definitieve invoering van de richtlijnen op gelet moest worden.

Verder werden alle eerste versies voorgelegd aan Defence for Children en de Willem Schrikkergroep. Dit om te controleren of de richtlijn wel voldeed aan het kinderrechtenverdrag, en of ook kinderen met een beperking plus hun ouders ermee uit de voeten zouden kunnen.

Cliëntentafel

Cliënten (ouders van kinderen die ervaring hadden met de voormalige jeugdzorg) zijn van begin tot eind bij de ontwikkeling van de richtlijnen betrokken geweest. Zij waren verenigd in een permanente werkgroep, de 'cliëntentafel' genaamd. Ze dachten mee over thema's die het onderwerp van richtlijnen moesten worden, ze becommentarieerden conceptrichtlijnen en adviseerden vanuit de praktijk over het taalgebruik als het over ouders en kinderen gaat. Zo hadden ze moeite met begrippen die hulpverleners vaak nogal makkelijk in de mond nemen – denk aan 'uit huis plaatsen', 'ingrijpen' en 'ergens bij betrokken worden'. Dat stemde tot nadenken, en tot herschrijven. Ook dachten de cliënten mee over de invoer van de richtlijnen en de rol die cliënten daarbij zouden kunnen vervullen. Verder is van elke richtlijn een verkorte versie voor cliënten gemaakt. Aan de totstandkoming van deze cliëntversies leverde de cliëntentafel eveneens een belangrijke bijdrage.

Het overgrote deel van de richtlijnen is intussen geautoriseerd. Dat wil zeggen dat het NIP, de NVO en de BPSW met de richtlijnen hebben ingestemd en het groene licht hebben gegeven voor publicatie. De meeste richtlijnen zijn ook al op de website www.richtlijnenjeugdhulp.nl te vinden. Naar verwachting zijn begin januari 2016 alle veertien richtlijnen gepubliceerd.

Kookboek

Wat betekent dit nu voor de professionals die werkzaam zijn in de jeugdhulp en jeugdbescherming? Wat moeten zij met de richtlijnen aan?

De richtlijnen vinden al hun weg naar de gemeentelijke wijkteams en instellingen voor jeugdhulp en jeugdbescherming. De meeste van deze instellingen hebben een richtlijn-aandachtsfunctionaris. Die is getraind in het werken met de richtlijnen en stimuleert de verspreiding en het gebruik ervan binnen de eigen organisatie. Daarnaast vindt er momenteel een pilot plaats in zes instellingen die al actief met de richtlijnen werken. De lessen die uit deze pilot getrokken worden, worden weer meegenomen in de training van de aandachtsfunctionarissen.

Het is belangrijk om je als hulpverlener te realiseren dat de richtlijnen geen kookboek vormen. Het zijn geen dictaten – je mag er gemotiveerd van afwijken. Je moet er zelfs van afwijken als dat de belangen van de cliënt beter dient. De cliënt hoort altijd op de eerste plaats te staan. De richtlijnen vertellen alleen wat volgens de laatste wetenschappelijke inzichten het beste werkt, en hoe je dat kunt vertalen naar de praktijk. Je zult zelf moeten bepalen of dat ook werkt hier en nu, met deze cliënt, in deze situatie. En dan misschien besluiten om het toch anders aan te pakken.

Alles bij elkaar dwingen de nieuwe beroepscode, het bijbehorende tuchtrecht en de richtlijnen je om je kennis op peil te houden en op je eigen handelen te reflecteren. Je moet de richtlijnen kunnen toepassen, maar tegelijkertijd moet je je eigen afwegingen kunnen maken. Het gaat er uiteindelijk om dat je je handelen kunt verantwoorden, niet alleen naar jezelf en de cliënt toe, maar eventueel ook voor de tuchtrechter.

Dat laatste zal menig jeugdprofessional nog angst inboezemen. Tegelijkertijd helpt het de beroepsgroep vooruit als beroepsbeoefenaren zich moeten kunnen verantwoorden – zowel naar zichzelf als ook naar de cliënt en de tuchtrechter toe. En daar plukken uiteindelijk ouders en kinderen de vruchten van.

Iris Dijkstra

